

НА ПАРТИЈСКИМ ЗАДАЦИМА

Једнога дана почетком јуна 1941. године мојој кући је дошао Витомир Чворовић. Том приликом ме је питао шта мислим о политачкој ситуацији, да ли би се могао подићи устанак, итд. Ја сам му рекао да постоје могућности за подизање оружаног устанка уколико будемо сложни. У том! случају Немци би могли да држе само градове и комуникације. После тога ми је саопштио:

— Од данас си члан Комунистичке партије Југославије. Све личне ствари отпадају. Партијски задаци се морају извршавати.

После пријема у Партију Чворовић ми је затражио 20 динара на име упионине и партијске чланарине. Секретар моје партијске ћелије био је Илија Симовић, а чланови су били Раденко Васић, опанчарски радник, Борисав Јелић, опанчарски радник, и још три до четири радника, чијих имена се не сећам. На наше партијске састанке повремено је долазио Радоје Љубичић. Није ми познато у којем је својству он долазио на наше партијске састанке, да ли као члан Месног комитета КПЈ или по некој другој партијској функцији.

У то време радио сам у Опанчарској задрузи, која је формирана 22. јуна 1941. године, на дан напада Немачке на Совјетоки Савез. Радионицу су преузели Борисав Делић и Сретен Јовичић, опанчарски радници. У Опанчарској задрузи претежно су радили чланови КПЈ: Витомир Чворовић, Илија Новаковић, Војислав Јокић и још неки онанчари, чијих имена не могу да се сетим.

Партијоки састанци су се одржавали обично једанпут седмично. У периоду припрема за устанак на партијским састанцима се дискутовало, углавном, о прикупљању оружја, муниције и санитетског материјала, Поред тога, имали смо задатак да разговарамо са појединим ванпартијцима о новонасталој политачкој ситуацији, да ће Црвена армија уништити фашизам, да ће код нас комунисти доћи на власт и да се онда радници и сељаци неће више мучити.

У то време код мене су становала двојица радника: Милинко Новаковић, опанчарски радник, и један пекарски радник који је имао надимак Виљем, касније је погинуо на Кадињачи. Они су ступили на рад код Немаца по задатку СКОЈ-а и то у артиљериј-

ском кругу, где се налазило трофејно оружје бивше југословенске војске. Ја сам им говорио као скојевцима да гледају на оваки начин да изнесу нешто од оружја и муниције из артиљеријског круга, јер ће то требати партизанима кад се дигну на устанак. Они су донели и мени предали 12 бомби крагујевчанки, више стотина метака пушчаних и митраљеских. Поред тога, доносили су и завоје, газу, вату и други материјал. Донели су и један бакарни казан.

Уочи формирања Прве ужичке партизанске чете, Воја Бојовић је послао двојицу другова који су однели казан у шуму, јер је у њему требало кувати храну.

Сутрадан по формирању Прве ужичке партизанске чете отишао сам на Татинац са Милинком Новаковићем, Славољубом Гудурићем, Милованом Нинчићем и пекарским радником Виљемом. То сам урадио по директиви Воја Бојовића, који ми је рекао да сви чланови КПЈ и СКОЈ-а морају први да ступе у партизанске чете.

При поласку у чету собом смо понели 12 бомби крагујевчанки, расположиви санитарски материјал и неколико стотина метака. Кад смо дошли у чету, наишли смо на Вита Пантовића, који нас је упитао:

— Где су вам пушке? Зашто сте дошли без пушака?

— Донели смо оно што смо имали, — одговорим му ја.

Поред Вита Пантовића био је један партизан у сељачком оделу, који ми је поставио неколико питања:

— Да ли имаш породицу? Да ли је збриута? За колико дана имате хране у кући?

Ја сам му одговорио да имам жену са троје деце, који нису збринути, а хране имају за три до четири дана.

Он ме је тада позвао у страну и рекао ми је:

— Ти се врати кући и радићеш као позадински радник. Поред твоје партијске ћелије веза ти је Велисав Станковић, абација и Раденко Стефановић Галац, такође абација.

Касније сам сазнао да се овај сељак партизан зове Милан Мијалковић Чича и да је он инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију.

Одмах сам се вратио у Ужице. Сутрадан сам се јавио Велисаву Станковићу који ми је казао да пред вече дођем код њега у радњу и да однесем неки материјал у чету. У заказано време дошао сам у радњу и Велисав Станковић ми је дао један пакет у којем је било шест чакшира које сам однео у чету.

Када сам био близу логора чете, на око 400 метара, под једном трешњом седели су Милан Мијалковић Чича, Желимир Жељо Ђурић, секретар Окружног комитета КПЈ за ужички округ, и још мени непознато лице. Предао сам им пакет и онај непознати га је однео у чету. Мени су рекли да седнем са њима и Милан Мијалковић ме упита:

— Јеси ли ти онај опанчар кога сам вратио на позадински рад?

— Јесам! — кажем ја.

— Да ли си данас радио?

— Јесам. Зарадио сам два-три килограма брашна.

— Да ли видиш да си нам и тамо користан као да си и са нама?

Онда је Жељо Ђурић рекао:

— Овај друг је добар. Млад је као комуниста, али то је стари синдикални функционер.

Приликом поласка у град дали су ми једно писмо за Радоја Љубичића, а Милан Мијалковић ми је рекао да свратим у абаџијску радњу Велисава Станковића и да му кажем коме сам предао пакет.

Када сам се вратио у град, отишао сам код Велисава и рекао му да сам пакет предао Чичи. Он ме упита:

— Да лиси знаш ко је тај Чича?

— Неки сељак. Од Жеље сам чуо да га зове Чича.

— Није то сељак. То је професор Милан Мијалковић. Он је овде све и свја за устанак!

После неколико дана Витомир Чворовић ме је послао на Татинац кући Ратка Дрчелића, текстилног радника, да од њега донесем један пакет. Ратка нисам одмах нашао код куће, али га је жена брзо пронашла. Он ми је дао један пакет, у којем се налазио пропагандни материјал у вези с подизањем устанка. Размишљали смо како да тај материјал пронесем поред немачке и недићевске страже на улазу у град. На крају смо се договорили да на дно корпе ставим кромпир, на њега пакет, а околу њега опет кромпир.

Пошао сам у град. На улазу су била два немачка војника, два недићевца и један финанси. Зауоставили су ме и питали шта имам у корпи. Корпу сам ставио на земљу, а један недићевац је почео да вади одозго кромпире. Пошто је недићевац вадио један по један кромпир, ја сам им рекао, плашећи се да не открије пакет:

— Ако сумњате нешто, ја ћу да изручим кромпир на земљу, па ћу га после покупити.

Немачки војник је одмахнуо руком и дао ми је знак да продужим пут. Пакет сам однео кући Витомира Чворовића и предао му га. Када сам му испричао шта ми се десило, страшно ме је изгрдио, јер сам могао да пођем и другим путем где нема страже. На крају ми је друг Чворо ставио до знања:

— Други пут кад носиш поверљиви партијски материјал мораш да будеш опрезнији. Мораш да отвориш четворе очи, јер ниси само ти у питању, већ више другова! . . .

После три-четири дана наишао сам поред кафане Цвете Јелисавчић и спазио сам пред кафаном четворицу људи који су

дискутовали о партизанима. Познавао сам једино Миливоја Јелисавчића, учитеља. Мало сам застао и тледао у излог банке како бих могао да чујем о чему разговарају. Тада је Миливоје Јелисавчић рекао:

— Главни коловођа је Витомир Чворовић. Ја ћу се побринути за њега.

Ја сам после тога убрзао кораке да бих о томе обавестио друга Чворовића. Када сам му то пренео, он је одмах отишао у партизане. Пре одласка ми је поставио задатак да сутра у 10 часова одем у кафану Миша Грујовића и да, по могућности, седнем сам за сто у једном углу да читам новине и истовремено пазим ко улази у кафану. У ову кафану требало је да дође курир и лицу којје буде читало новине да се обрати и са њим ступи у разговор. Ја сам имао задатак да од тога курира примим поруку или материјал, или пак да са њим одем код друга Чворовића. Ја сам дошао у кафану и читао новине, али се до 13 часова није појавио никакав курир.

Тих дана нисам имао неких нарочитих партијских задатака, сем прикупљања хране и санитетског материјала.

После неколико дана известио ме је Радоје Љубичић, била је субота, датума се не сећам, да ујутру са њим одем више Абаџије, иопод Татинца, у једну шуму и да тачно у шест часова будем поред једног пања. Нисам смео да дођем ни пре ни после 6 часова, већ тачно у заказано време. Успут смо успорили ход како би код пања били тачно у 6 часова. Ту смо се срели са Желимиром Жељом Ђурићем и Миланом Мијалковићем Чичом. Сели смо поред пања и тада сам добио задатак да изведем изнад Поре др Веселина Маринковића да извади куршум из руке једном партизану — Златанову, чији је надимак био „Бугарин“, а раније је радио у биоскопу код Драгог Аранђеловића. Поред тога добио сам задатак да изведем на Татинац жандармеријског наредника Јокића и једног омладинца — Милорада Секулића. Стављено ми је у задатак, такође, да одем у Народну банку, да предам писмо једном службенику који ми је требало да преда један радио-апарат на батерије.

По повратку у Ужице извршио сам све постављене задатке, сем преузимања радио-апарата, јер га овај службеник није могао да изнесе из Народне банке.

После два-три дана тај службеник банке ме је срео на улици. Поставио ми је питање да ли сам ја тај човек који му је предао писмо у вези са радио-апаратом. Пошто ми је био сумњив, а нисам га познавао, ја сам на његово питање негативно одговорио. После тога ми је рекао да је радио-апарат послат на одређено место.

Уочи борбе на Дрежничкој Градини код Малог парчића сам срео већу групу шиптароких жандарми, међу којима сам препознао једног, који је пре рата имао посластичарску радњу у Ужицу,

а која се налазила до радње Павла Дрндаревића, трговца. Име му је било Бсад, а презиме сам му заборавио. Када сам га угледао, пришао сам му и са њим се поздравио. У почетку је одбио да покаже да се са мном познаје, а после ми је рекао:

— Видели смо се и нисмо се видели. Никома не смеш рећи да си ме видео.

Упитао сам га:

— Откуда ти овде?

Ои ме је на то одговорио:

— Дошли смо да гонимо комунисте!

На растанку ми је поново запретио да никоме не смем рећи да сам га видео.

Одмах после тога отишао сам у једну кафану и попио једну ракију. Вратио сам ое на Татинац да известим другове да су дошли шиптарски жандарми да се боре против партизана. Пошто нисам нашао партизански логор на одређеном месту, у повратку сам се срео са Олгом Ђуровић, чланом КПЈ, иначе куриром Округног комитета КПЈ. Испричао сам јој разговор са Есадом, шиптарским жандармом. Том приликом сам је замолио да ми да везу са Првом ужичком четом. Она ми је на то одговорила:

— То је моја брига. Ти иди и изврши овоје партијске задатке.

Сутрадан рано изјутра Олга је пошла на Дрежничку Градину са Миланом Мијалковићем Чичом. Успут су упали у непријатељску заседу и погинули.

После ослобођења Ужица и даље сам остао да радим у Опанчарској радионици. Приликом формирања Треће ужичке партизанске чете отишао сам у ту чету као борац. После десет дана изабран сам за десетара.

Један дан пре експлозије у трезорима Народне банке ја и још два борца смо упућени ради преузимања муниције за Трећу ужичку чету. После утовара муниције у воз убрзо је дошло до експлозије у партизанокој фабрици оружја и муниције, која се налазила у трезорима Народне банке.

Тота дана на улици сам срео Воја Бојовића који ми је наредио да преузем опанчарску радионицу како би се повећала производња онанака. Бољом организацијом рада успели смо скоро да удвостручимо дневну производњу.

Пошто је у Фабрици кожа била недовољна дневна производња, то ми је Воја Бојовић наредио да заједно одемо до Фабрике да би се упознали са проблемима и евентуалним могућностима повећања дневне производње. Политички комесар Фабрике био је Оташевић, чије сам име заборавио. За време разгледања погона Фабрике и разговора са комесаром Оташевићем сазнали смо да би се дневна производња могла готово удвостручити ако би се запослило десетак неквалификованих радника.

После повратка из Фабрике кожа добио сам решење о поустављењу за комесара Фабрике. Требало је да купим неке хемикалије у Горњем Милановцу, па сам из касе Народноослободилачког одбора у Ужицу узео 20.000 динара. Био сам дошао до Брђана, али даље нисам могао, јер се народ повлачио испред Немаца, ксји су већ надирали од Крагујевца. По повратку у Ужице вратио сам новац благајни Народноослободилачког одбора.

Тога дана, 28. новембра, срео ме је Драги Ђурић, интендант Ужичког партизанског одреда, који ми је наредио да извршим евакуацију опанчарске радионице у правцу Златибора. Били смо дошли до Мачката. Ја сам се вратио у Ужице да бих превезао још нешто материјала. Сишао сам у Ужице камионом, који је био ангажован за превоз партизанских рањеника. Пошто нисам нашао никаква кола, то сам био принуђен да се повлачим у правцу Златибора. Са мном су били Цвета Дабић и још неке другарице, које су се успут укрцале у камион. У Сурдуку сам срео Жеља Ђурића који ме је упитао:

— Зар и ти Васо, одступаш?

— Друже Жељо, теби је познат мој задатак.

— Да. Пролази! — одговорио ми је Жељо.

Ишао сам пешке до Попове воде. Тада сам сео да једна коњска кола, која су вукла пушке и други материјал. Када смо прошли Мачкат, на домаку Сушице наишле су немачке штуке и почеле да митраљирају запреге и партизане у повлачењу. Једва сам избегао смрт од напада немачких штука. Тада сам узео заклон испод једног храста поред пута, Када сам приметио да из авиона митраљирају тај хрест, ја сам направио маску, скинуо капут и ставио га на једну грану прислоњену на хрест и склонио се десетак метара испод неке стене. Штука је још неколико пута митраљирала тај хрест и после се удаљила. Када сам дошао до храста, имао сам шта да видим. Капут је био сав изрешетан од куршума, а такође и хрест.

Неколико минута настало је затишје. Нестало је авиона. Већ се спуштао и мрак. Изашао сам на пут. Из канала је изашао један партизан, који је на опасачу имао револвер. У том моменту су наишла једна иутничка кола из правца Златибора. Тај друг је стао на сред друма и зауставио је кола. Рекао је возачу да окрене кола и да га вози пут Златибора. Шофер се успротивио и у почетку није на то пристао. У том моменту овај партизан је уперео пиштољ у возача и рекао му:

— Ја сам члан Централног комитета Комунистичке партије Југославије. Имаш да ме возиш на Златибор!

Шофер се повиновао наређењу и повезао је овог друга на Златибор. Чим су сели у кола, поново се појавила једна штука која је покушала да митраљира аутомобил, али безуспешно. Када

са њи дошао на, ПалијсаД, Цвета; Дабић ми је рекла да је тај партизан, који се довезао аутомобилом на Златибор, био Едвард Кардељ. Такође, том приликом ми је саопштено да међу њима влада велика забринутост јер не знају шта је са Титом.

У међувремену формирала се једна група која је отишла у правцу Чајетине и даље према Ужицу како би пронашли врховног команданта. После сат времена пронела се радосна вест да је Тито стигао на Палисад.

Пала је команда за покрет. Питао сам Драгог Ђурића шта да радим са материјалом из опанчарске радионице: Он ми је на то одговорио:

— Сад је све касно. Нека остане ту где и јесте.

Тада се формирала колона и за руководиоца те колоне била је одређена Митра Митровић. Када смо дошли до раскрснице пута који води за Рибницу, направљен је мали одмор. Тада ми је пришао Драги Ђурић и питао ме је:

— Да ли би се ти, Васо, вратио на Златибор? Тамо су нам остали сви магацини, а Немци можда неће ни доћи на Златибор. То би требало заштитити да се не развуче.

Ја сам тражио још једног добровољца да са мном крене на Златибор. Међутим, нико се није јавио. Онда сам одлучио да се сам вратим. Дошао сам на Палисад у Кремића кафану одакле смо раније и кренули. Напољу је била велика хладноћа. У кафани је било сасвим топло, па сам се добро огрејао. У том моменту су наишли Витомир Чворовић и Миломир Лазић. Чворо ме је упитао:

— Васо, откуда ти овде сам?

— Друже Чворо, вратио сам се по наређењу Драгог Ђурића!..

•— Има ли шта да се једе?

— Има сировог говеђег меса колико год хоћеш! — одговорио ми је.

Пошто су се добро огрејали, они су отишли у правцу Водица. Сутрадан сам обишао све магацине и нашао да су сви у исправном стању. Тада сам видео и више тешких партизанских рањеника. Неки од њих имали су ампутирану једну ногу, па су, ослањајући се на неку мотку, продужили у правцу Водица.

Напољу је била велика магла. Са Палисада сам кренуо у заселак Јоксимовиће, јер су се и тамо налазили неки наши магацини, као и опанчарска радионица. Када сам дошао до куће Рада Коруге и Ђола Ћитића, магла се одједанпут била дигла. Видео се скоро читав Златибор. Тада сам чуо звукове немачке моторизације, која се кретала из правца Чајетине ка Краљевој води. У том моменту немачки мотоциклисти су већ били дошли до Чоловића куће на Палисаду. Тада сам почео да бежим преко Јоксимовића ливада. Пошао сам према Градини и застао сам у једном шумарку. Одатле сам поматрао немачку колону која је ишла према Водицама. Друга колона је кренула лево и десно од пута и врши-

ла претресе кућа и вила на Палисаду и Краљевој води. Чим су дошли у виле, одмах су се зачули пуцњи. Покретне рањенике су постројили у колону и терали пред собом до бивше кафане „Швајцарија”. Убрзо се зачула велика кукњава око кафане.

Немци су били поставили стражу са митраљезом код куће Ђола Ћитића. Више нисам смео да останем у том шумарку, јер сам приметио да двогледом посматрају околину. Три немачка војника су кренула са митраљезом у правцу где сам се ја налазио. Из тог шумарка једном долином почео сам да бежим у правцу Градине. На око 50 метара од врха Градине отворили су на мене митраљеску ватру. Срећом само ме један метак мало окрзнуо по левој плећки. Пошто сам већ био замакао за брдо, Немци су одустали да ме даље гоне.

У међувремену је наишла једна група партизана из Чачанског партизанског одреда. Како сам имао завој на десној страни лица, јер сам раније био рањен у Добруну, једна болничарка ми је превила рану. Друга је приметила да ми крв цури низ плећку. Тада сам раскопчао кошуљу и оне су ми превиле и другу рану.

Група партизана Чачанског партизанског одреда се интересовала куда треба да ое иде да би стигли до Увца, Пошто сам тада био први пут на Златибору, нисам знао да им покажем правац пута па сам замолио једног чичу, који се налазио у оближњој колиби, да им покаже најкраћи пут којим би дошли до Кокиног Брода. Пошто им је објаснио, они су кренули у том правцу.

После сам одлучио да кренем у правцу Ужица мислећи да ћу наићи на партизане који су били на положајима према Ваљеву. Путовао сам целу ноћ и дошао у Буар. Склонио сам се код родбине моје жене, која је већ била избетла са децом из Ужица. Ту сам сазнао да се у Буару налазе Мијо Гезовић, Милоје Дринчић, Војислав Јокић, Ратомир Богојевић Пиле и још неки други познаници.

Пошто сам се мало одморио, кренуо сам до тих другова. Испричао сам им шта се десило са партизанским рањеницима на Златибору. После тога позвали су ме Мијо Гезовић и Војислав Јокић. Тада су постројили чету и отприлике једну трећину нас су упутили да се вратимо овојим кућама и „да се снађемо како знамо и умемо, јер ће се они врло брзо поново вратити у Ужице”. Том приликом болничарка ми је превила рану на лицу, а имао сам и температуру. Пошто су ми узели пушку и муницију, они су отишли у правцу Стапара. . .

Василије Васо ПАНИЋ